

ТЕМА 10. АНАЛІЗ ОСНОВНОЇ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ЯВИЩ

10.1 Суть основної тенденції розвитку, умови та фактори її формування.

10.2 Способи визначення основної тенденції розвитку явищ.

10.3 Аналітичне вирівнювання динамічних рядів, екстраполяція та інтерполяція.

10.4 Дослідження та вимірювання сезонних коливань.

Автор Олександр Маценко, PhD

10.1 Суть основної тенденції розвитку, умови та фактори її формування

Важливим завданням при аналізі динамічних рядів є визначення тренду явища – загальної тенденції розвитку явища.

Визначення тренду явища називається вирівнюванням РД.

Прийоми обробки РД засновані або на перетворенні інтервалів часу і обчисленні середніх рівнів для знов утворених інтервалів, або на аналітичному вирівнюванні рівнів РД.

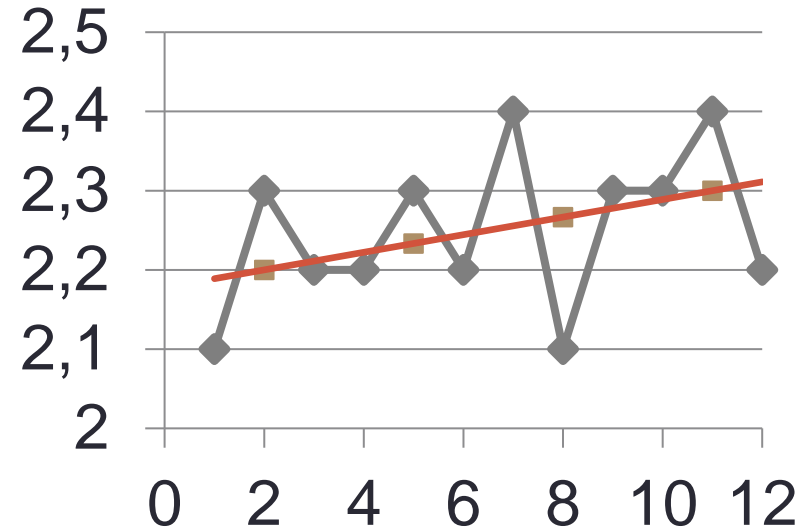
10.2 Способи визначення основної тенденції розвитку явищ

Для виявлення тренду застосовують спеціальні методи обробки РД, які називаються **методами вирівнювання**. Одним з найпростіших є **метод укрупнення інтервалів часу ряду динаміки**.

Місяць	Випуск продукції, млн грн	Місяць	Випуск продукції, млн грн
I	2,1	VII	2,4
II	2,3	VIII	2,1
III	2,2	IX	2,3
IV	2,2	X	2,3
V	2,3	XI	2,4
VI	2,2	XII	2,2

Метод укрупнення інтервалів часу ряду динаміки

Квартал	Випуск продукції, млн грн
I	6,6
II	6,7
III	6,8
IV	6,9

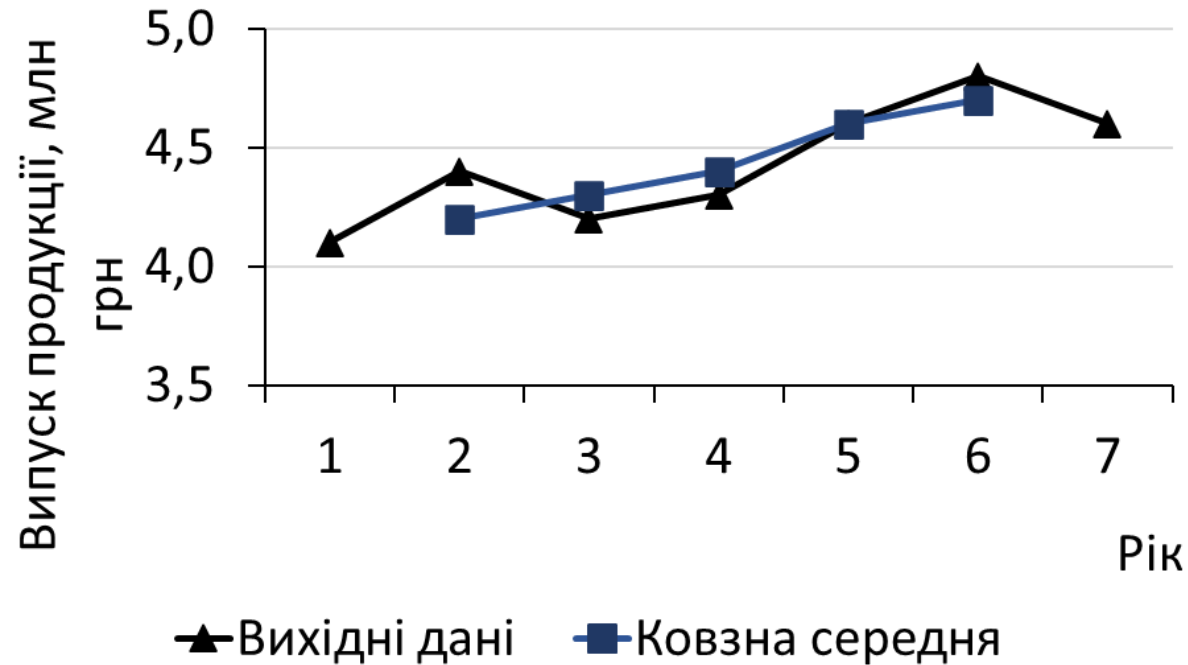
Незважаючи на варіацію значень, в середньому випуск продукції має тенденцію до зростання.

Метод ковзної середньої (плинної)

- 1) Фактичні рівні ряду перетворюють у ряд з більшими інтервалами часу шляхом групування рівнів у групи, що складаються з однакового краще непарного їх числа.
- 2) Для кожної із сформованих груп розраховують її ковзний середній рівень, який записують напроти центрального рівня даної групи. Середні рівні і дадуть визначення тренду

Метод ковзної середньої (плинної)

Рік	Випуск продукції, млн грн	$\bar{y}_i$
1	4,1	-
2	4,4	4,2
3	4,2	4,3
4	4,3	4,4
5	4,6	4,6
6	4,8	4,7
7	4,6	-

Цей метод має **недолік**: він скорочує число рівнів на $m - 1$. У приведеному прикладі $(m - 1) = 3 - 1 = 2$.

10.3 Аналітичне вирівнювання динамічних рядів, екстраполяція та інтерполяція

Більш досконалим методом вирівнювання РД є **аналітичне вирівнювання**.

Його *суть* полягає в тому, що для фактичного ряду динаміки підбирають математичну формулу (адекватну функцію), яка характеризує тренд явища і на основі якої розраховуються параметри функції.

Адекватна функція підбирається таким чином, щоб вона відповідала методу найменших квадратів (МНК):

$$\sum (y_t - \bar{y}_t)^2 = \min$$

Вибір виду аналітичної функції

Найчастіше будують лінійний тренд:

$$\bar{y}_t = a + bt$$

де a і b – параметри функції; a – рівень ряду при $t=0$;
 b – середній абсолютний приріст; t – номер моменту
чи періоду часу, до якого належать рівні.

Лінійний тренд використовують тоді, коли ланцюгові
абсолютні прирости більш менш стабільні.

$$\bar{y}_t = ab^t$$

Прологарифмуємо цей вираз і отримаємо лінійний тренд:

$$\lg \bar{y}_t = \lg a + t \lg b$$

Визначення параметрів трендового рівняння

Параметри a і b функції знаходять із системи нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} na + b \sum t = \sum y \\ a \sum t + b \sum t^2 = \sum yt \end{cases}$$

Визначення параметрів a і b значно спрощується, якщо початок відліку часу $t=0$ перенести в середину динамічного ряду.

Визначення параметрів трендового рівняння

В обох випадках $\sum t=0$, а система рівнянь набуває вигляду:

$$\begin{cases} na = \sum y \\ b \sum t^2 = \sum yt \end{cases}$$

Отже,

$$a = \frac{\sum y}{n} \quad b = \frac{\sum yt}{\sum t^2}$$

Визначення параметрів трендового рівняння

Значення t , розміщені вище середини, будуть від'ємними, а нижче – додатними:

Рік	Умовне позначення часу t
1	-3
2	-2
3	-1
4	0
5	1
6	2
7	3

Визначення параметрів трендового рівняння

Якщо число членів ряду парне, то змінній t надаються значення з інтервалом 2:

Рік	Умовне позначення часу t
1	-7
2	-5
3	-3
4	-1
5	+1
6	3
7	5
8	7

} 0

Приклад. Динаміка споживання газу населенням міста характеризується такими даними:

Рік	Споживання газу, тис. м³
1	72
2	70
3	73
4	76
5	74
Всього	365

Обґрунтуйте та опишіть тенденцію споживання газу трендовим рівнянням. Визначте параметри рівняння та очікуване споживання газу в 7-му році.

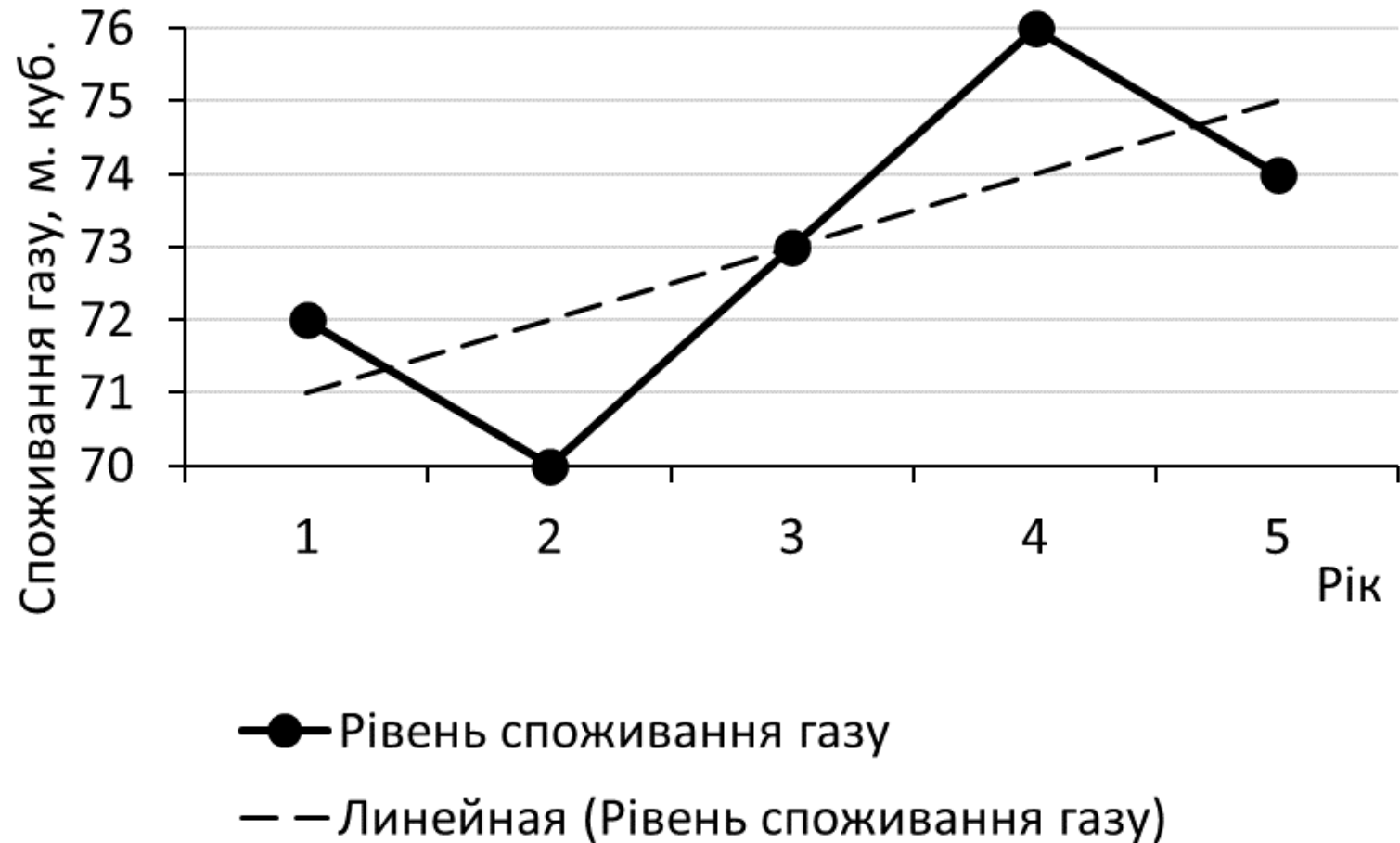

Рисунок – Динаміка споживання газу

Рівень споживання загалом зростає. Отримуємо додатну тенденцію.

Рік	Споживання газу, тис. м ³ (y _i)	Умовне позначення часу (t)	yt	t ²	$\bar{y}_t = 73 + 1t$
1	72	-2	-144	4	71
2	70	-1	-70	1	72
3	73	0	0	0	73
4	76	1	76	1	74
5	74	2	148	4	75
Всього	365	0	10	10	365

6

3

7

4

77

$$a = \frac{\sum y}{n} = \frac{365}{5} = 73$$

$$b = \frac{\sum yt}{\sum t^2} = \frac{10}{10} = 1$$

Висновок:

1) Запишемо нашу адекватну функцію зі знайденими параметрами:

$$\bar{y}_t = 73 + 1t$$

2) Очікуване споживання газу в 7-му році буде дорівнювати:

$$\bar{y}_7 = 73 + 1 \cdot 4 = 77$$

Методи екстраполяції та інтерполяції

Екстраполяція (від латинського extra – понад, ззовні, додатково і rolіo – змінюю, згладжую) – поширення встановлених тенденцій на майбутній період. У статистиці **екстраполяція** – визначення рівнів ряду динаміки за його межами.

ПРИКЛАД. Нехай є дані про випуск продукції підприємством:

Рік	1	2	3	4	5
Продукція, млн грн	5	6,1	7,4	8,6	

 +1,1   +1,3   +1,2

$$y_t = y_{t-1} + \bar{\Delta}$$

або

$$y_t = y_{t-1} \cdot \bar{K}$$

$$\bar{\Delta} = \frac{1,1 + 1,3 + 1,2}{3} = 1,2$$

⇒

$$y_5 = 8,6 + 1,2 = 9,8$$

Інтерполяція

Інтерполяція – визначення невідомих рівнів всередині ряду.

Рік	1	2	3	4	5
Продукція, млн грн	5	?	7,4	8,6	9,8

$$y_t = \frac{y_{t-1} + y_{t+1}}{2}$$

$$y_2 = \frac{y_1 + y_3}{2} = \frac{5 + 7,4}{2} = 6,2 \text{ млн грн}$$

10.4 Дослідження та вимірювання сезонних коливань

Одним із завдань статистики є визначення та вимірювання сезонних коливань у явищах, зміна яких пов'язана зі зміною сезону.

Для виявлення і вимірювання інтенсивності сезонних коливань, тобто сезонної хвилі, в статистиці користуються так званими **індексами сезонності**.

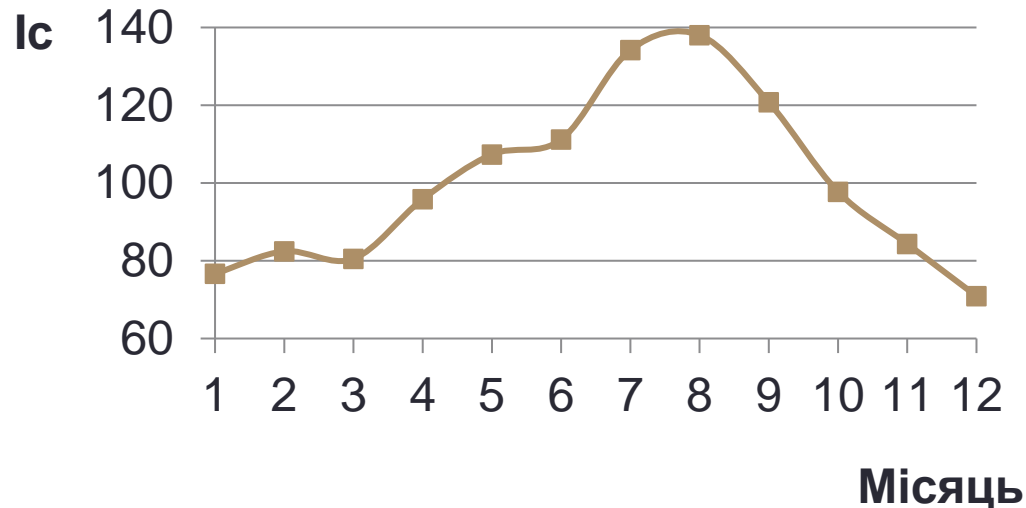
Для визначення сезонної хвилі необхідно розрахувати середній рівень ряду, що аналізується, а потім дані кожного місяця зіставити з середнім рівнем, виразивши його у %. Отримані показники називаються **індексами сезонності**.

Місяць	I	II	...	V	...	XII
Зелена цибуля, од.	4	4,3	4,2	5,6		3,7

1) Знаходимо середній рівень ряду за рік

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i}{n} \approx 4,2$$

2) Рівень кожного місяця зіставляється з середнім рівнем і множиться на 100%.

Оскільки місячні дані одного року через фактор випадковості не дуже надійні для виявлення закономірності сезонних коливань, то частіше користуються даними за декілька років (не менше 3). У цьому випадку визначається середній рівень з кожного місяця. Потім з одержаних середньомісячних рівнів розраховується середня для всього ряду. І визначається процентне відношення середнього рівня кожного місяця до загального середнього рівня ряду, тобто

Місяць	2018	2019	2020	$Y_{\text{сер}}$
I	4,0	3,9	4,2	$\bar{y}_1$
II	3,9	4,0	4,0	$\bar{y}_2$
.				
.				
.				
XII				
				$\bar{y}$

$$I_c = \frac{\bar{y}_i}{\bar{y}} \cdot 100\%$$

Дякую за увагу!